

W kręgu „Poezji wybranych” Antoniego Langego.
Recenzja wydawnicza Jana Brzechwy.

s. 269-274

Aleksandra Kasica

W kręgu *Poezji wybranych* Antoniego Langego.

Recenzja wydawnicza Jana Brzechwy

ALEKSANDRA KASICA
(Instytut Badań Literackich PAN)

Autor recenzji, Jan Brzechwa, związany był ze Spółdzielnią Wydawniczą Czytelnik do roku 1948, gdzie pracował jako radca prawny. W roku 1960, w którym warszawskie wydawnictwo opublikowało wiersze Langego, Brzechwa prowadził żywą z nim współpracę – wydał *Akademii pana Kleksa*, *Baśń o korsarzu Palemonie*, *Fruwającą krowę*.

Brzechwa, jak sam o sobie napisał, „był z liczby tych, co go [Langego – A. K.] kochali”¹. Poetów łączyły związki krwi (ze strony Eisenbaumów – matki Langego i pradziadka Brzechwy). Prawdopodobnie właściwe nazwisko Brzechwy – Lesman spolszczył właśnie Lange, a jej formą „Leśmian” posługiwał się starszy o ponad dwadzieścia lat stryjeczny brat Brzechwy, Bolesław. Oprócz więzów pokrewieństwa, poetów (Antoniego i Jana) charakteryzował wspólny ogląd świata. Zapewne Brzechwa pozostawał pod silnym oddziaływaniem modernistycznej twórczości, której jednym z czołowych reprezentantów był Lange. Dekadenckie nastroje Brzechwy – jak zauważa Anna Szóstak – to pochodna fascynacji twórczością i przetworzonych poetycko elementów myśli filozoficznej starszego krewniaka². W *Obliczach zmyślonych*, debiutanckim tomiku poetyckim Brzechwy, pojawiają się schyłkowe nastroje niemożności, nudy, zwątpienia, a ich nosicielem jest dekadent manifestujący rozczarowanie rzeczywistością, żyjący w wymagowanym świecie fantazji. Problematyka ta jest swoista dla *Poezji* Langego z lat 1895 i 1898, opublikowanych w zbiorze *Poezje wybrane*, które – jak widać – nieprzypadkowo recenzował

1 J. Brzechwa, *Zgon Antoniego Langego*, „Wiadomości Literackie” 1929, nr 12, s. 4.

2 A. Szóstak, *Znany poeta i zapomniany filozof: Jan Brzechwa i Antoni Lange, czyli związki krwi, idei i filozofii*, „Filologia Polska” 2005, t. II, s. 147.

Brzechwa. W wydanym przez Brzechwę tomiku *Talizmany* (1929) także pojawiają się echa wpływów modernistycznych (m.in. koncepcje przyswojone przez Lango: poety równego Bogu, wiary w twórczą moc Słowa).

Niniejsza recenzja dowodzi, że Brzechwa podzielał zakres zainteresowań Lango: twórczością obcą, egzotyczną. Ślady fascynacji przekładanymi przez starszego kuzy: na *Upaniszadami* – o które Brzechwa wnosił w recenzji, by zamieścić je w *Poezjach wybranych* – można również odnaleźć w twórczości młodszego poety (*Oblicza zmyślone*).

Warto dodać, że gust poetycki bajkopisarza w sposób zasadniczy ukształtowały młodopolskie idee. Brzechwa nie akceptował awangardowej poezji, czego wyrazem był felieton *Cyrk pcheł* opublikowany w 1959 roku na łamach tygodnika „Świat”. Zarzucał jej wtórność, ogołocenie wierszy z rytmu i rymu, odrzucenie zasad ortografii i interpunkcji, pozbawienie sensu. W tym kontekście wznowione modernistyczne wiersze Lango: stawały się dowodem na to, że „poezja żyje i będzie żyła [...]. Ale nie w cyrku fałszywych pcheł”³.

Maszynopis recenzji w 1980 roku został przekazany przez wdowę po poecie, Janinę Brzechwę Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza w Warszawie (sygn. 705, k. 41-42, dwie karty zapisane jednostronnie format 125 x 290 mm, papier kremowy).

Wszystkie przypisy do recenzji zostały sporządzone przez autorkę opracowania. Pozwalają na wyciągnięcie wniosków, dotyczących wpływu opinii Brzechwy na ostateczną zawartość zbioru i czynią tę wewnętrzną, nigdy niepublikowaną recenzję tym bardziej interesującą.

BIBLIOGRAFIA:

Brzechwa J., *Cyrk pcheł*, „Świat” 1959, nr 1, s. 3;

Brzechwa J., *Zgon Antoniego Lango:*, „Wiadomości Literackie” 1929, nr 12, s. 4;

Epos. Zbiór arcydzieł poezji epickiej wszystkich czasów i narodów w streszczeniach i wyciągach, ułożył A. Lange, t. I-V [epos babilońskie, egipskie, indyjskie, greckie], Brody 1900-1912;

Lange A., *Poezje wybrane*, przygot. i wstępem poprzedził J.Z. Jakubowski, Warszawa 1960;

Lange A., *Przekłady z poetów obcych*, cz. II, Warszawa 1899;

Napierski [A. Lange], *Pogrobowcom. Poemat*, Kraków 1901;

Sintaisi-Sho, *Poeci nowojapońscy. Z dodaniem zarysu dziejów literatury japońskiej w XIX wieku*, spolszczył A. Lange, Warszawa 1908;

Szóstak A., *Znany poeta i zapomniany filozof: Jan Brzechwa i Antoni Lange, czyli związki krwi, idei i filozofii*, „Filologia Polska” 2005, t. II, s. 147.

3 J. Brzechwa, *Cyrk pcheł*, „Świat” 1959, nr 1, s. 3.

SŁOWA KLUCZOWE: Antoni Lange, Jan Brzechwa, poezje wybrane , recenzja wydawnicza

ALEKSANDRA KASICA

**IN THE CIRCLE OF COLLECTED POETRY OF ANTONI LANGE [*POEZJE ZEBRANE*].
ON PUBLISHING REVIEW BY JAN BRZECZWA**

The article presents a publishing review of Antoni Lange's collected poetry written by Jan Brzechwa. Lange's poems were published in 1950 by the "Czytelnik" Publishing House, which at that time Brzechwa cooperated with. The manuscript of the review from 1980 was given over by the poet's widow, Janina Brzechwa, to Adam Mickiewicz Museum of Literature in Warsaw (pressmark: 705, k. 41-42).

KEY WORDS: Antoni Lange, Jan Brzechwa, collected poetry, publishing review

Jan Brzechwa

[recenzja wydawnicza *Poezji wybranych* Antoniego Langego]

Antoni Lange był wybitnym lirykiem swoich czasów, należał do pierwszych parnasistów polskich, stał się też jednym z inicjatorów i czołowym przedstawicielem kierunku literackiego, który znany jest pod nazwą Młodej Polski. Będąc poliglotą, zasłynął jako tłumacz i propagator poezji obcej, zwłaszcza francuskiej¹. Od parnasistów i wyznawców „sztuki dla sztuki” różnił się tendencjami rewolucyjnymi, w pierwszym okresie swojej twórczości, a następnie wyraźnie przebiegającym w niej nurtem społecznym i humanistycznym.

Dlatego też wydobyć z zapomnienia tego poety, którego twórczość stanowi tak ważne ogniwo w łańcuchu polskiej tradycji poetyckiej uważam za nader potrzebne i ważne.

Jednakowoż ocena wyboru wierszy Langego nie należy dzisiaj do rzeczy łatwych². Cięży na nim klimat i słownictwo, będące modne w okresie Młodej Polski oraz charakterystyczny dla niej pesymizm, negacja sensu życia i zapatrzenie w śmierć jako jedyną ucieczkę od beznadziejności istnienia.

Dotyczyłoby to w szczególności takiego np. wiersza jak *Rym*, który w chwili jego powstania stanowił niewątpliwą majstersztyk kunsztu wersyfikacyjnego, po latach zaś, gdy zdobycze Langego znalazły upowszechnienie u późniejszych poetów, spowszechniał i obecnie czytelnik nie potrafi już dostrzec w tym utworze wirtuozerii i nowatorstwa formalnego.

Wśród wierszy, które niegdyś zachwycały czytelników, w tej liczbie również piszącego te słowa, sporo wyblakło i straciło swój powab. Dlatego też wydaje

1 Antoni Lange przełożył utwory francuskich parnasistów, wśród których można wyróżnić m.in.: Leconte de Lisle'a, Théodora de Banville'a, Teofila Gautiera oraz symbolistów: Stéphana Mallarmégo czy Paula Verlaine'a.

2 A. Lange, *Poezje wybrane*, przygot. i wstępem poprzedził J.Z. Jakubowski, Warszawa 1960.

mi się, że dla dobra całości warto by je usunąć. Zaliczam do nich utwory następujące:

1. *Janowi Kasprowiczowi*.
2. *Pożegnanie rymu*³.
3. *Tę książkę mi podając*⁴.
4. *Potrącona życia fala*⁵.
5. *Najboleśniejże są pewnie te bóle...*⁶
6. V i VI ustępy cyklu *W dzień zaduszny*⁷.

Natomiast dostrzegam w wyborze brak utworów szczególnie charakterystycznych dla twórczości Langego jak *Palingeneza*⁸, *Z Książ proroków*⁹, *Pantum*¹⁰, *Jędreki*¹¹, których wartość literacka wydaje mi się przewyżczać znacznie wiersze poprzednio wyszczególnione¹².

Pragnąłbym również zasygnalizować, że Lange ogłaszał swoje wiersze pod różnymi pseudonimami, a więc Kwieciński, Napierski. Nazwiskiem Napierski sygnowany był poemat *Pogrobowcom*¹³. Nie wypowiem się co do jego wartości, gdyż tekstu nie mam przed oczami, a czytałem to wiele lat temu.

Godna podkreślenia jest okoliczność, że przekłady Langego mniej zestarzały się od jego utworów oryginalnych i dlatego może warto byłoby rozszerzyć dział poezji tłumaczonej, nawet kosztem wierszy własnych poety. Mam wrażenie, że w dziale tym zabrakło wielu bardzo celnych pozycji. Zaliczam do nich wiersze Poego (*Ulalume*¹⁴, sonet *Do Matki*¹⁵, *Niebo chmura uroczyła surowa*¹⁶), wiersze

3 Utwory nie znalazły się w *Poezjach wybranych* (*op. cit.*).

4 Utwór został uwzględniony w *Poezjach...* (*op. cit.*, s. 104).

5 *Idem*, s. 108.

6 W *Poezjach...* (*op. cit.*, s. 117) incipit utworu brzmi *Najboleśniejże są...*

7 Utwór został uwzględniony w *Poezjach...* (*op. cit.*, s. 145).

8 A. Lange, *Palingeneza*, w: *idem*, *Rozmyślenia*, Kraków 1906, s. 126.

9 *Idem*, *Księgi proroków*, w: *idem*, *Poezje*, cz. I, s. 127-140.

10 *Idem*, *Pantum*, w: *idem*, *Poezje*, cz. II, s. 47-50.

11 *Idem*, *Jędreki*, *idem*, s. 254-258.

12 Wymienione utwory nie zostały zamieszczone w *Poezjach...*

13 Napierski, *Pogrobowcom*. *Poemat*, Kraków 1901.

14 E.A. Poe, *Ulalume*, w: A. Lange, *Przekłady z poetów obcych*, cz. II, Warszawa 1899, s. 47-50. W *Poezjach...* (*op. cit.*, s. 174) utwór został uwzględniony.

15 E.A. Poe, *Do matki*, w: A. Lange, *Przekłady...*, *op. cit.*, s. 44. W *Poezjach...* (*op. cit.*, s. 173) utwór został uwzględniony.

16 W tym miejscu Brzechwa popełnił omyłkę – trzeci proponowany wiersz Poeego to w istocie zniekształcony incipit *Ulalume* (powinno być: „Chmura niebo mroczyła surowa”). Utwór znalazł się w *Poezjach...* (por. przypis 14).

poetów węgierskich ze zbioru *Przekłady poetów obcych*¹⁷ oraz szereg utworów poetów Wschodu ze zbiorów *Dywan wschodni*¹⁸ i *Sintaisi-Sho*¹⁹. Warto również przypomnieć przekłady fragmentów umieszczonych w serii *Epos*²⁰.

Natomiast proponowałbym usunięcie wiersza Sully Prudhomme'a *Sen*²¹, gdyż przekład jest słaby.

17 Do poetów węgierskich, których utwory zostały zamieszczone w części II *Przekładów...* należeli: Daniel Berzsony, Jan Garay, Sándor Vahott, Karol Kisfaludy, Sándor Petöfi, Jan Arany. W *Poezjach...* (*op. cit.*, s. 192) została zamieszczona jedynie *Węgierska pieśń junacza* Petöfiego.

18 *Dywan wschodni*, *Wybór arcydzieł literatury egipskiej, asyro-babilońskiej, hebrajskiej, arabskiej, perskiej i indyjskiej*, ułożył A. Lange, Warszawa 1921. W *Poezjach...* znalazły się: I. Kajs, *Rankiem wyjeżdżam na łowy* (s. 193) i *Szybkim krokiem ku śmieci idziem...* (s. 193), O. Chajjam, *Rubaiyat* (s. 196).

19 Sintaisi-Sho, *Poeci nowojapońscy. Z dodaniem zarysu dziejów literatury japońskiej w XIX wieku*, spolszczył A. Lange, Warszawa 1908. Utwory poetów japońskich nie zostały dodane do *Poezji...*

20 *Epos. Zbiór arcydzieł poezji epickiej wszystkich czasów i narodów w streszczeniach i wyciągach*, ułożył A. Lange, t. I-V [epos babilońskie, egipskie, indyjskie, greckie], Brody 1900-1912. W *Poezjach...* znalazły się: *Nal i Damayanti. Baśń staroindyjska z Ksiąg Mahā-bhāraty* (s. 199), *Sarwistri [Z Ksiąg Mahā-bhāraty]* (s. 215).

21 Wiersz został usunięty.